

N. Raos *

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Smisao rada

U nekom romanu, ne sjećam se više kojem, Dostojevski (koji je, znamo, bio traumatiziran a ujedno i inspiriran svojim robijaškim iskustvom) kaže da bi najveća kazna bio besmisleni rad, recimo da se zemlja prenosi samo da se prenosi, a ne da se primjerice gradi nasip.^{**} Jer rad, ma koliko god težak bio, donosi ljudima zadovoljstvo. Sjećate li se filma "Most na rijeci Kwai"? Jest da radiš za Japance, jest da radiš protiv svoje zemlje, jest da si izdajica – ali most je tvojih ruku djelo, tvoja muka i tvoj ponos i jao si ga onome tko ga hoće srušiti.

Zašto rad donosi čovjeku zadovoljstvo? Zato što je rad smisljena ljudska djelatnost. Nešto si dobro i lijepo napravio i sad si zadovoljan. "Pogledasmo često na blistavi krov – /Na našu pobjedu.", kaže Cesarić u pjesmi "Zidari". Kakvu pobjedu? Zidari su pobijedili u ratu s prirodom (kišom i gravitacijom) i svima onima, od vlasnika kuće do trgovca crijepom i činovnika u općini, koji su im stajali na putu do cilja: "Ovoga dana dogradismo krov, / Visok i pristao".

O radu bi se moglo još mnogo toga reći, pričati na dugo i široko, no ja ću se zadržati na prvoj misli, da je rad smisljena ljudska djelatnost. Riječ "ljudska" je ovdje bitna, jer samo čovjek radi. Za čovjeka se može reći da je marljiv kao mrav ili pčela (ili pak lijen kao trut), no mravi i pčele rade po instinktu ne znajući ništa o smislu svoga rada, baš kao što ga ne zna ni naš srčani mišić koji je – nema sumnje – najzaposleniji organ u tijelu. Takva je "smisljena ljudska djelatnost" očito i rad znanstvenika, no kako kod nas sve ide naopako, i ta se "smisljena ljudska djelatnost" zna preokrenuti u svoju suprotnost. Kako?

Oči su mi otvorile riječi nekog našeg izdavača kako je zadovoljan poslom oko izdane stručne knjige. Kako? Pa lijepo: autorima je isplatio simboličan honorar, recenzentima nije platio ništa, a oni koji nisu pristali raditi za čavle platio je iz prihoda ostvarenim iz donacija i prodaje. Kakve prodaje? Prodali su sedamdeset primjeraka knjige.

Ja se stadoh pitati, kao što se jamačno zapitao svaki čitatelj kada je to pročitao: isplati li se pisati i izdati knjigu za sedamdeset čitatelja? Uložiti toliko autorskog truda i državnog novca samo zato da bi manje od stotinu ljudi u Hrvatskoj imala neku korist od toga. Zar sav taj novac ne bi bilo pametnije uložiti u kupovinu knjiga istoga sadržaja na engleskom jeziku? Engleski kod nas svi, a posebice stručnjaci, znaju, a ako i ne znaju, čitanje knjiga na tom jeziku pruža im priliku da ga bolje nauče.

No da bi se stvari u Hrvatskoj do kraja razumjele, ne treba razmišljati kao trgovac, nego kao činovnik. Naša je ekonomija budžetska, a ne liberalna (ekonomija slobodnog tržišta). Sav teret iz-

davanja knjige pao je na leđa poreznih obveznika. Troškove je pokrilo nadležno ministarstvo (MZO) te druge državne institucije, a od onih sedamdeset prodanih primjeraka dobar je dio kupljen "na račun projekta", dakle ponovno od državnog novca. Autori su začudo unatoč mizernom honoraru bili dobro plaćeni jer su, prvo, pisali u radno vrijeme i na radnom mjestu, a drugo, autorstvo im je rečene knjige olakšalo put prema višem zvanju, pa stoga i prema boljoj plaći. Svi su na dobitku, no taj je dobitak, bojim se, vrlo skupo plaćen.

Takve čudne tokove novca, takvu sasvim osebejnu ekonomiju vidimo i u drugim djelatnostima naših znanstvenika. Vrhunac znanstvene karijere znanstvenik u Lijepoj našoj vidi ne u bavljenju važnim i teškim znanstvenim problemima, nego u dobivanju međunarodnog znanstvenog projekta. A projekt se dobiva tako da se pišu prijedlozi i izvještaji. Umjesto da čita stručnu literaturu, naš znanstvenik čita upute za ispunjavanje obrazaca, pravilnike i financijske izvještaje, a umjesto da raspravlja s kolegama (o znanstvenim problemima, razumije se), on razgovara s računovođa-ma, tajnicama i članovima svakojakih službi i uprava. A rezultat? Na temelju novca što ga je dobio od projekta ne može kupovati novu opremu (da bi bolje i više radio), no može putovati po cijelome svijetu. Zašto?

Čitam životopis neke naše znanstvenice što ga je sama napisala. Kao najveće svoje dostignuće u znanosti, a i inače, navodi kako je sudjelovala na stotinu znanstvenih skupova. Ne znam na koliko sam ja skupova sudjelovao (ipak ih neće biti stotinu), no da vam pravo kažem malo sam od toga imao koristi. Jest da sam odslušao desetak dobrih predavanja (ne više!), da sam iz pregleda postera dobio dojam što se u svijetu radi, no niti sam teme o kojima sam slušao na skupu mogao preseliti u svoj laboratorij niti sam s nekim stranim znanstvenikom mogao ostvariti suradnju. Sve što sam na tim skupovima saznao mogao sam saznati i u Zagrebu da sam malo češće išao na predavanja te da sam se malo više posvetio čitanju stručne literature.

Kada se sve zbroji, odlazak na znanstveni skup stoji 20 tisuća kuna. Ona naša kolegica koja se hvali zbog sudjelovanja na stotinu znanstvenih skupova potrošila je dakle dva milijuna kuna državnog novca – za što?

Neću sada opet o tome za što bi se ta dva milijuna kuna mogla iskoristiti (recimo za kupovinu novih instrumenata), nego ću reći kako putovanja na znanstvene skupove ipak nečemu služe. Služe kao nagrada (stimulacija) dobrim i uspješnim znanstvenicima, a posebice kao kompenzacija za silni administrativni posao koji obavljaju. Njihov rad ipak nije bez ikakvog smisla.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr

** Dostojevski kaže da se takvog mučenja još nitko nije dosjetio. No stvarnost je fantastičnija od fantastije, kako reče Einstein, pa smo ostvarenje maštarije ruskoga pisca vidjeli na Golom otoku.